

zéseit ehhez a jelleghez, ehhez a minőséghez igazítja. Azaz figyelemmel van többek között a vers tartalmára, arra, hogy milyen jelentésrétegei vannak, hogy miben is áll a valóságra való vonatkozása. Ehhez kapcsolódik a képiség vizsgálata, valamint a kulcssorok értelmezése. Nem feledkezik meg a szerkezeti tagolódásról sem. És érdekes észrevételei vannak a szövegszövegről. Céljának megfelelően nyilván részletesen elemzi előfordulásuk sorrendjében a stílusesszövegeket. Itt nemegyszer olyan elemek vagy még inkább a stíluselemek olyan vonatkozásai is szóba kerülnek, amelyek a valóság megjelenítésének eszközei (tehát az irodalmi mű egy nagyon fontos rétegét, szintjét alkotják). Figyelemreméltó műfaji minősítéseket is olvashatunk. És sikerültnek tarthatjuk az elemzések eredményeinek összegezését.

A műfaji minősítések vezetnek el a szerzőt annak a kérdésnek a felvetéséhez, hogy „balladák-e egyáltalán Sinka szóban forgó költeményei?” (68). Figyelemreméltó a kérdésre adott felelet (amit a szerző a szükséges tagolás után meggyőző érvek alapján fogalmaz meg): nem népballadák, nem is a népballadák kései változatai, hanem a népballadákra alapuló személyes műfajt alkotnak, amelyet épp ezért a szerző „személyes balladának” nevez.

A könyv tartalmának ismertetése, értékelése után szólnom kell egy formai kérdésről, a bibliográfiai jelzésekről, olyasmiről, ami végső fokon nem a szerző találmánya, éppen ezért nem is az ő hibája. Megjegyzésemet kérdésként fogalmazom meg: Vajon nem zavaró-e az, hogy (1) a könyveket címük rövidítésével tünteti fel, (2) a folyóiratokban megjelent tanulmányok általában cím nélkül szerepelnek, (3) a folyóiratcikkek esetében az oly fontos adatot jelző év helyett az évfolyamot jelöli, és arra a ma már nehézkesnek tekinthető római számmal utal (az irodalmi folyóiratok esetében viszont az évet és a számot szerepelteti)? Oly sok jó, könnyen kezelhető és világosan eligazító bibliográfiai jelzésrendszer van. Érdeemes lett volna valamelyiket a sok közül átvenni és annak megfelelően eljárni.

Mindent egybevetve elmondhatjuk, hogy Heltainé könyve értékes munka. Módszertani szempontból mindenekelőtt az dicsérendő benne, hogy a stíluselemek mellett figyelemmel van a közvetlen meghatározó tényezőkre, a költő világára és egyáltalán az irodalomtörténeti vonatkozásokra. Úgy is mondhatnánk, hogy mindarra, ami az újabban egyre többet hangoztatott monista elvből következik, amire Szegedy-Maszáék Mihály a világkép és stílus egységének elvével utal.

A szerző következtetéseivel egyetérthetünk. Az elért eredmények jók, és arról tájékoztatnak, hogy érdemes volt Sinka stílusával foglalkozni. Heltainé kutatómunkájának kétségtől pozitív eredménye az, hogy ma többet tudunk Sinka költészetéről, mint azelőtt.

Szabó Zoltán

Paczolay Gyula: Magyar—észt—német—angol—finn—latin közmondások és szólások cseremiszi és zürjén függelékkel. Második, bővített kiadás. VEAB. [= MTA Veszprémi Akadémiai Bizottság. Veszprém, 1987. 300 oldal

Az 1985-ben a zürjén (komi) fővárosban, Sziktivkarban megrendezett hatodik Nemzetközi Finnugor Kongresszus tiszteletére egy 273 oldalas szólás- és közmondásgyűjtemény jelent meg Veszprémben Paczolay Gyula tollából a következő címmel: „Magyar—észt közmondások és szólások német, angol és latin megfelelőikkel”. A kötet méltán keltett feltűnést. Szerzője nem céhbéli filológus, hanem a fizika törvényei alapján a kémiai jelenségek okait, magyarázatát és összefüggéseit kutató tudományágnak, a fizikai kémiának a tudós tanára a veszprémi Vegyipari Egyetemen (1962-ben „Az anódos árameloszlás

egyenletessége felsőtüskés alumínium elektrolizáló kádakban” című értekezéssel nyerte el a műszaki tudomány kandidátusa fokozatot), aki hivatali teendőinek ellátása után, nemes kedvtelésből foglalkozik szólás- és közmondáskutatással, reá áldozva szabad idejének, energiájának és jövedelmének java részét. Némely tekintetben bizonyos fokig Szily Kálmánra (1838–1924) emlékeztet, aki előbb — műegyetemi tanár lévén — a természettudományi szaknyelv magyarosításán dolgozott, majd — állásáról lemondva — megalkotta a Magyar Nyelvújítás Szótárát, megalapította a Magyar Nyelvtudományi Társaságot, és szerkesztette e Társaság folyóiratát, a Magyar Nyelvet.

Az 1985. évi Paczolay-kötethez Bereczki Gábor írt rövid, de velős előszót. Érdeemes felidézniünk néhány gondolatát: „Ha az észtet a magyarral egybevetjük, ezt rendszerint azért tesszük, hogy mindkét nyelvnek valamilyen ősi sajátosságára derítsünk fényt. Paczolay Gyulát nem ez a cél vezette az ész és a magyar közmondások, szólások gyűjteményének összeállításakor, hiszen ezek nem az évezredek homályába vesző korokból származnak, hanem legtöbbjük az utóbbi évezred során — sőt egyikük-másikuk a legutóbbi évtizedekben — vált mindkét nép kultúrájának részévé. Arról vallanak ezek a közmondások és szólások, hogy mit sajátított el mindkét nép az európai műveltségéből, s ez hasznos tanulsággal szolgál nemcsak a kutatók, de minden művelt ember számára. — A német, angol, latin párhuzamok szolgálatják a háttérrel. A német azért különösen fontos itt, mert az európai kultúra jelentős mértékben német csatornákon át jutott el mindkét néphez. A latin egyrészt a közmondások, szólások régiségét demonstrálja, másrészt — ha a példa a Bibliából való — azt mutatja, hogy mivel gazdagított bennünket Kelet bölcsesége. — A gyűjtemény arra is jó példákat nyújt, hogy az egyes népek nem mechanikusan tanulnak egymástól, hanem saját körülményeikhez, szemléletükhöz idomítják a tanultakat. A magyar szerint az alma nem esik messze a fájától, északi rokonainknál a fenyőtoboz nem teszi ugyanezt. Mi azt mondjuk: Lassan járj, tovább érsz; a tengerrel nap mint nap kapcsolatba kerülő észet viszont így alakítja a közmondást: Ha lassan evezel, tovább érsz.”

Az 1985 nyarán 400 példányban megjelent kötet rövid idő alatt elfogyott. A szerzőnek sikerült elérnie, hogy a szükségessé vált második kiadás ne változatlan formában ismétlje meg az első kiadást, hanem annál bővebb és tökéletesebb legyen.

A második kiadás főleg a következőkben tér el az elsőtől: 1. Gazdagabb 33 új tétellel. Az első kiadásban a számozott tételek mennyisége 624, a másodikban 624 + 13 (A, illetőleg B jelzéssel beillesztve a vezérszó szerinti betűrendi helyre) = 657. — 2. A magyar anyagba bekerült jónéhány régi, XVI. sz.-i közmondás. Ezek egy része ma is megtalálható nyelvjárási gyűjteményekben, de a többi teljesen feledésbe merült. — 3. Kissé bővült a német anyag, és kigyomlálódott belőle az első kiadás több hibája, amely a sietségéből adódott. — 4. Finn és zürjén megfelelőkkel egészült ki. — 5. Jóval több lett a görög megfelelő. (A görögöt talán már a címben is fel lehetett volna tüntetni.) — 6. Lényegesen kibővült a tételek végén az egyes közmondásokra vonatkozó irodalom. — 7. Magyar nyelvű bevezetéssel bővült. Az első kiadásban a bevezetés csak angolul volt olvasható. — 8. Angol szómutatóval bővült. (Az első kiadásnak csupán ész szómutatója volt.) — 9. A konkordanciák közé bekerült Matti Kuusi és munkatársai „Proverbia Septentrionalia” (Helsinki, 1985.) című gyűjteménye. — 10. Tipográfiai kiállítása igényesebb, mint az első kiadásé volt. Igaz, megemelkedett az ára is: 250 Ft, szemben az első kiadás 80 Ft-os árával.

Amint a Nyr. (109: 129–39) olvasói értesülhettek róla, Paczolay Gyulának egy újabb nagy munkája is megjelenőben van. Összehasonlító szólás- és közmondástárát készített nyelvtörténeti adatokkal. Egy ilyen gyűjteményre már csak azért is nagy szükség van, mert a magyar közmondásokat a nemzetközi parömiológiai szakirodalom nem ismeri, hiszen nincsen olyan szólás- és közmondástár, amely egy-egy magyar közmondás

pontos fordítását is tartalmazná valamelyik idegen nyelven. De feltűnően hézagos és pontatlan a közmondásaink hazai történetére vonatkozó irodalom is. A tervek szerint Paczolay szólás- és közmondástárában mintegy 1500 magyar közmondás lesz megtalálható. A magyar szöveget annak pontos angol fordítása követi. A szólás- és közmondástár vezérnyelve azonban nem a magyar lesz, hanem egy világnyelv, az angol. Ennek megfelelően a sorszámozott tételekben az első helyen a magyar közmondásnak értelmében megfelelő angol közmondás áll. Az összehasonlító anyagban szerepel még a német, az olasz, a lengyel és — angol fordítással — az észti. Indokolt esetben más nyelvű, például francia vagy török megfelelő is bekerülhet a gyűjteménybe, ha a magyar közmondás erre vezethető vissza. Ezért szerepel a gyűjteményben az *A pontosság a királyok udvariassága* közmondásnak a francia, az *A kutyá ugat, a karaván halad* közmondásnak pedig a török megfelelője. Nemzetköziség tekintetében a feldolgozott magyar közmondások jelentős hányada az európai nyelvek közös közmondáskincsének a szerves része: többé-kevésbé hasonló alakban megfelelője van majdnem valamennyi európai nyelvben. Egyebek között ilyen az *Egy fecske nem csinál nyarat; Ajándék lónak ne nézd a fogát; Más szemében a szálkát is meglátja, a magáéban a gerendát sem; Az idő pénz; A falnak is füle van;* stb. Némely közmondásunknak viszont kelet-európai rokonsága van; ilyen pl. a *Kutyából nem lesz szalonna; Jön még kutyára dér; Kibújik a szög a szákból;* stb.

De szerepel Paczolay további munkatervében egy „One Hundred European Proverbs” című, angol nyelvű tudományos kiadvány is, amely a legszélesebb körben ismert száz közmondást és szólást foglalja magában lehetőleg minél több európai és Európa-széli nyelven, sőt esetleg (ha van ilyen párhuzam) kínaiul és japánul is. A feldolgozott nyelvek száma ötvenöt. Az elterjedtebb nyelveken kívül olyan „kis” nyelvek is közte vannak, mint az albán, cigány, eszperantó, fríz, grúz, lív, máltai, örmény, provanszál, rétoromán, skót gael, vepsz, vót stb. A kötethez Wolfgang Mieder professzor (The University of Vermont), a Proverbium (Yearbook of International Proverb Scholarship) szerkesztője fog előszót írni.

Őszinte elismeréssel adózom Paczolay Gyula odaadással végzett munkásságának. Nagyra értékelem eredményeit. Meg vagyok róla győződve, hogy még nagyszámú értékes hézagpótló munkával fogja az O. Nagy Gábor tragikus halála óta nálunk csak kevesektől művelt szólás- és közmondáskutatást gazdagítani.

Kiss Lajos

Büky Béla: A pszichikumra vonatkozó szókincs korai rétege a magyarban.
Budapest, 1986. Akadémiai Kiadó, 189 [+1] oldal + 1 térképmelléklet.

A magyar lélektan története nem bővelkedik sem részlettanulmányokban, sem összefoglaló művekben. Ezért is öröndetes, hogy Büky Béla vállatóra fogta a pszichikumra vonatkozó magyar szókincsnek egy korai rétegét, gazdagítva onomasziológiai irodamunkát.

Ez a réteg az ún. Huszita Biblia (ezentúl: HtB.) szókészletének idevágó része.

Ennek földolgozását Büky azért is fontosnak találja, mert úgy véli, hogy a magyarság ősvallásának eltűnésével a pszichikumra vonatkozó szókészlet is elszegényedett, és e számbeli csökkenés egyetlen széles sávú ellenáramlata — szerinte — a bibliafordítás (25—6). (A szerzőnek talán még lesz alkalmja elgondolását az etnográfia, az etnológia és a vallástörténet nagy irodalma alapján támogatni vagy módosítani.) Büky egyfelől korlátozta anyaggyűjtését, másfelől bővítette. Korlátozta, mert „egyelőre csak magára a pszichikumra és leglényegesebb összetevőinek megnevezésére vonatkozó adatokat” cédu-lázta ki a HtB.-ből, sőt mint írja: e leszűkített gyűjtési kört még azzal is tovább határolta,